

RELACJA Z PODRÓŻY ORIENTALNEJ
OTTO FRIEDRICH VON DER GROEBENA

Opis podróży orientalnej brandenburskiego pielgrzyma Otto Friedricha von der Groebena: Deo et Amicis: Bogu na chwałę a dobrym przyjaciółom dla pożytecznej wiedzy, przekład z jęz. niem. Łukasz M. Plęs, przekład z jęz. łac. Beata Haniec, Kwidzyn: Biblioteka Miejsko-Powiatowa 2024, ss. 442. ISBN: 978-83-939796-5-3.

Po 330 latach od pierwszego wydania przez Simona Reinigera w Kwidzynie książki *Orientalische Reise-Beschreibung Des Brandenburgischen Adelichen Pilgers Otto Friedrich von der Groeben* do rąk czytelników trafił jej pierwszy polskojęzyczny przekład pt. *Opis podróży orientalnej brandenburskiego pielgrzyma Otto Friedricha von der Groebena*.

Opublikowania polskojęzycznej edycji relacji podjęto się w Kwidzynie, gdyż Otto Friedrich był związany z tym miastem. Tu pełnił urząd starosty (od 1712 r.), tu został pochowany w katedrze, w dobudowanej w 1705 r. kaplicy – mauzoleum rodzinnym. Wydając te wspomnienia chciano też przybliżyć mieszkańcom sylwetkę von der Groebena, znanego wówczas niemal w całym świecie.

Autor *Opisu podróży* urodził się w Napratach ok. 1656 r., a zmarł w Kwidzynie w 1728 r. Wiele lat podróżował po Bliskim i Dalekim Wschodzie. Podczas tych wojaży miał się korsarstwa oraz powierzono mu dowództwo brandenburskiej wyprawy kolonialnej na afrykańskie Złote Wybrzeże. W bliskowschodniej podróży towarzyszył polskiemu pułkownikowi Krzysztofowi von Mellinowi w jego misji na Wschód. Obaj zostali odnotowani w rejestrze pielgrzymim prowadzonym przez mnichów franciszkańskich w Jerozolimie w latach 1561-1675. Przy nazwisku von der Groebena pod datą 6 września 1675 r. widnieje dopisek: „a fide catholica alienus” (*Navis peregrinorum: ein Pilgerverzeichnis aus Jerusalem von 1561 bis 1695: mit Angaben über Pilger aus Deutschland, England, Frankreich, Italien und den Niederlanden, sowie aus anderen europäischen und aussereuropäischen Ländern*, wyd. B. Zimolong, Köln 1938, s. 95).

Wskazuje on, że podróżnik deklarował się jako protestant (choć pobierał nauki w kolegium jezuickim w Reszlu w latach 1666-1673). O jego oderwaniu od wiary katolickiej czytamy też w *Orientalische Reise* (s. 184).

Po powrocie do kraju mianowano go kolejno szambelanem na dworze elektora brandenburskiego, starostą Kwidzyna i Prabut. U schyłku życia służył w polskim wojsku w czasach króla Augusta II, gdzie awansował do stopnia generała-majora.

Polski przekład relacji powstał na podstawie edycji *Orientalische Reise* z 1694 r. Poza tym wydaniem istnieje jeszcze inne (*Des Herrn Otto Friedrich von der Groeben Orientalische Reischebeschreibung*, Danzig 1779). Warto też wspomnieć o wznowieniu edycji z XVII wieku w XXI wieku (*Orientalische Reise-Beschreibung des Brandenburgischen Adelichen Pilgers Otto Friedrich von der Groeben, mit einem Vorwort von Ulrich van der Heyden*, wyd. Georg Olms Verlag, Hildesheim–Zürich–New York 2013).

Nasze rodzime tłumaczenie deskrypcji otwiera wstęp napisany przez burmistrza Kwidzyna – Andrzeja Krzysztofiaka (s. 7-8). Lakonicznie przedstawiono w nim sylwetkę von der Groebena. Odnotowano, że jego żywot przypadał na przełom XVII i XVIII wieku. Wymieniono, jakie pełnił wtedy funkcje. Zasygnalizowano też, dlaczego zdecydowano się na polską edycję jego wspomnień, opublikowanych po raz pierwszy w XVII wieku w Kwidzynie.

Dalsza część publikacji składa się z odautorskiej przedmowy do dzieła (s. 13-28) oraz 44 rozdziałów: 1. *Pełna trwogi i niebezpiecznych przygód podróż z Neapolu ku Sycylii* (s. 30-42); 2. *O wyspie Malta i jej osobliwościach oraz o tym, jak mój kamrat swoją misję wykonał* (s. 45-59); 3. *O tym, co się zdarzyło podczas podróży z Malty na Kandię* (s. 61-67); 4. *O Królestwie Kandii i wyspie Rodos* (s. 69-80); 5. *O wyspie i królestwie Cypru, górze Karmel, a także, o mieście Ptolemaida, następnie Joppe wraz z innymi pomniejszych miastami* (s. 83-95); 6. *O mieście Joppe, Ramata, Lido, Castro boni Latronis, kościele św. Jeremiasza i Dolinie Terebintu oraz podróży do Jerozolimy* (s. 97-102); 7. *O tym, jak zostaliśmy przyjęci w Jerozolimie przez mnichów* (s. 105-112); 8. *O wybranych chrześcijańskich królach Jerozolimy i poświęconych im inskrypcjach nagrobnych. Krótki opis Jerozolimy i warunków obecnie tu panujących* (s. 113-126); 9. *O bazylice Grobu Świętego, różnych miejscach w kościele i ich opiekunach* (s. 129-135); 10. *O kamieniu namaszczenia i różnych kaplicach* (s. 137-144); 11. *Opis góry Kalwaria i różnych innych świętych miejsc oraz Grobu Bożego* (s. 145-149); 12. *O świętym Grobie Pańskim i greckiej procesji* (s. 153-160); 13. *O górze Kalwarii leżącej poza kościołem, przedsionku i dzwonnicy* (s. 161-167); 14. *O różnych świętych miejscach w obrębie murów Jerozolimy* (s. 169-179); 15. *O świątyni Salomona, Porta speciosa, Piscina probatica, domu Joachima i Anny, a także innych świętych miejscach, które leżą w mieście* (s. 183-190); 16. *O bolesnej*

Drodze Krzyżowej naszego Zbawiciela położonej także w mieście (s. 191-199); 17. O Dolinie Jozafata, grobie Najświętszej Marii Panny, królowej Melisandy i innych miejscach zarówno świętych, jak i uwagi godnych poza Jerozolimą (s. 201-209); 18. O studni Nehemiasza, dolinie Ben-Hinnom i innych oraz o górze Syjon wraz ze wszystkim, co można na niej zobaczyć (s. 211-218); 19. O Górze Oliwnej i świętych miejscach znajdujących się na niej (s. 221-230); 20. O podróży do Emaus, wiosce Baal-Chasor, górze Safim i kilku starych grobach zarówno żydowskich, jak i tureckich (s. 231-239); 21. O przeklętym drzewie figowym, o domu Szymona Trędowatego, zamku, grobie Łazarza itd. (s. 241-246); 22. O Morzu Martwym, słupie, soli, w który zamieniła się żona Lota, domu celnika Zacheusza, mieście Jerycho i o tym, co tam jest godnego zobaczenia (s. 247-262); 23. O rzece Jordan, studni Elizeusza, o życiu Arabów, a także o górze, na której Chrystus pościł przez czterdzieści dni i nocy (s. 251-269); 24. O wielkiej mszy pontyfikalnej gwardiana, czyli namiestnika papieskiego w Jerozolimie i o tym, co działo się w czasie tych uroczystości (s. 271-276); 25. O rycerzach Grobu Świętego, o ich pasowaniu oraz przysługujących im przywilejach (s. 277-286); 26. O podróży do Betlejem i o tym, co widziałem po drodze (s. 287-292); 27. O mieście Betlejem i tamtejszej stajni, w której anioł objawił się pasterzom, a także o grocie, gdzie z Dzieciątkiem Jezus ukryła się przed Herodem święta Maria Panna (s. 293-304); 28. O zapieczętowanym źródle Salomona, jego trzech sadzawkach i zamkniętym ogrodzie (s. 305-308); 29. O źródle św. Filipa, pustyni i miejscu narodzenia św. Jana, konwencie Krzyża Świętego i mieście Hebron (s. 309-312); 30. O świadectwie wręczanym odjeżdżającym pielgrzymom, a także o podróży z Jerozolimy do Nazaretu (s. 313-324); 31. O mieście Nazaret, miejscu, gdzie odwieczne słowo Boże stało się ciałem oraz o domu św. Józefa, przybranego ojca Jezusa Chrystusa (s. 327-330); 32. O stole Chrystusowym, synagodze, o górze, z której Żydzi chcieli strącić Chrystusa oraz o górze Tabor (s. 331-336); 33. O mieście Kana w Galilei, studni, z której Chrystus na weselu przemienił wodę w wino, o miastach Dotain, Betulia, Tyberiada, Kafarnaum, Betsaida oraz o Morzu Galilejskim (s. 337-341); 34. O naszej podróży z Nazaretu do Akki i na Cypr (s. 343-347); 35. O początku podróży do Egiptu, mianowicie z Trypolisu, górach Libanu, miastach Bejrut i Damaszek, a także o tureckiej peregrynacji do Mekki (s. 349-353); 36. O tym, co godnego zobaczenia jest między Ramą oraz Gazą i o podróży stamtąd do Kairu (s. 355-359); 37. O rzece Nil, mieście Kair, skrzyni na zboże Józefa i piramidach egipskich (s. 361-375); 38. O Górze Synaj i Horeb, a także o Morzu Czerwonym (s. 377-380); 39. O podróży powrotnej z góry Synaj do Aleksandrii (s. 381-385); 40. Jak podczas naszej podróży powrotnej z Aleksandrii dostaliśmy się w ręce maltańskich korsarzy (s. 387-389); 41. O sztormach, które dawały nam się we znaki na statkach handlowych, a także opis wysp Linosa, Lampedusa

i Pantelleria (s. 391-397); 42. *O niektórych miejscach w Afryce, wyspach Korsyka i Sardynia oraz podróży do Marsylii* (s. 399-406); 43. *Opis Turków, ich sposobu życia i zwyczajów, które po części sam zaobserwowałem, a o których, po części, dowiedziałem się od różnych Turków i uwięzionych chrześcijan* (s. 407-422); 44. *O mej drodze powrotnej do ojczyzny i królestwach oraz księstwach wówczas przemierzonych* (s. 423-426).

Autor wspomnień najwięcej miejsca poświęca wizycie w Ziemi Świętej i Egipcie. Zapoznaje nas z topografią tych miejsc, przyporządkowuje do nich wydarzenia biblijne, odwołuje się do świadectw innych pielgrzymów, chociaż do zasłyszanych fantastycznych opowieści podchodzi z rezerwą, śledzi życie miejscowego ludu. Przyrównuje przestrzeń Ziemi Świętej do realiów europejskich. Zwiedziwszy Ojczyznę Chrystusa, wyrusza przez Damaszek do Egiptu. W krainie faraonów wspina się na piramidy. Wdrapuje się na górę Synaj. Jego uwagę przyciąga orientalna przyroda.

Książkę wieńczy aneks (s. 427-442). Zamieszczono w nim łacińskie zdania, których polskojęzyczny przekład umieszczono w poszczególnych rozdziałach deskrypcji. W polskim przekładzie wspomnień zamieszczono 37 ilustracji (m.in. dwa wizerunki von der Groebena, mapę Ziemi Świętej, ryciny Nazaretu, góry Tabor, karawany zmierzającej z Damaszku do Kairu, piramid egipskich, góry Synaj, plany świątyń Grobu Pańskiego w Jerozolimie, Narodzenia Pańskiego w Betlejem, Wniebowzięcia NMP w dolinie Cedronu, Salomona w Jerozolimie, Wniebowstąpienia na Górze Oliwnej, Zwiastowania NMP w Nazarecie, usytuowania stacji jerozolimskiej *via crucis*).

Tekst polskiego tłumaczenia nie spełnia w pełni polskich wymagań edytorskich. Nie został bowiem opracowany zgodnie z założeniami *Instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX w.* Wskazuje na to np. brak zaznaczenia w nawiasach kwadratowych numerów stron z oryginału wspomnień. Porównując przekład relacji z jej oryginałem można zauważyć pewne rozbieżności. W polskiej edycji nie uwzględniono spisu treści oraz nie zamieszczono adnotacji na marginesach relacji. Wreszcie wydawca opublikował jedynie pierwszą część podróży orientalnej. Należy żałować, że nie zdecydował się na wydanie drugiej części wspomnień von der Groebena pt. *Gvineische Reise-Beschreibung Nebst einem Anfange der Expedition in Morea*. Zawarto w niej chociażby interesujące ilustracje, m.in. widok Ziemi Świętej z morza. Po drugie, przekład zaopatrzono w niewystarczającą liczbę odsyłaczy, np. pominięto przypis przy nazwisku brata Tomasza z Calafayerone (s. 314) oraz nie objaśniono, jak zwano cieplice położone nieopodal Tyberiady, które nawiedził von der Groeben (s. 340).

Mimo pewnych niedociągnięć edytorskich, uważam, że publikacja spełnia swoją rolę – zapoznaje czytelników z czynami wielkiego podróżnika, i za to należy podziękować wszystkim, którzy się do tego przyczynili.

Olgierd Lenczewski
Szkoła Główna Mikołaja Kopernika w Krakowie
e-mail: leniec1@wp.pl
<https://orcid.org/0000-0001-6567-328X>